

inhærere materiæ, unionemque hujus cum anima præsupponit. Utrum autem saltem divinitus possit esse sensatio in anima separata, pendet ab illa quæstione, utrum sensatio sit qualitas absoluta distincta ab eductione ac passione sui, an vero secum identificent eductionem et passionem sui. Qui hoc ultimum tenent, negant sensationem posse etiam divinitus esse in anima separata, quia essentialiter inseparabilis est a corpore animato; affirmat vero Quiros (1) et alii, quibus primum magis arridet (2).

Ad 3.^{am} *neg.* assertum. Et ad probationem dico, veram rationem, cur anima nequeat esse subjectum sensationis adæquatam, esse imperfectionem, non ipsius animæ, sed sensationis, quæ cum sit operatio materialis et organica, necessario postulat etiam a materia pendere; quod quidem obtinet, si anima sit subjectum dumtaxat partiale, non vero si foret totale (3).

Instabis. Si anima non est subjectum adæquatum, duplex esset subjectum adæquatum sensationis, nempe anima et materia. Atqui idem accidens nequit in duplici materia subjectari. Ergo.—*Respond. neg.* Major. Nam compositum ex materia et anima non est duplex ens, duplexve subjectum, sed unicum, licet ex duplici partiali principio unito coalescens.

Dices 3.º Materia est adæquatum subjectum belluinae animæ. Ergo a fortiori potest esse adæquatum subjectum sensationis.—*Resp. neg.* conseq. Ut enim anima belluina possit esse, virtutemque suam omnem explicare, non indiget alio subjecto præter materiam. Sensationem vero non posse adæquate subjectari in materia, satis convincitur argumentis jam expositis.

Dices 4.º Si anima humana foret subjectum sensationis, etiam foret nutritionis. Atqui anima humana non videtur etiam posse nutritionis subjectum; secus enim vere nutriretur. *Respondeo neg.* Major., quia rationes, quibus sensationem in anima recipi probavimus, non valent pro nutritione, quæ

(1) Quiros, loc. cit. set. 5.

(2) Lossada, loc. cit. num. 104.

(3) Lossada, loc. cit. num. 104.

proinde in sola materia videtur recipi. Et quamvis anima spiritualis vere nutritionem efficiat, ab illa enim procedit in homine virtus nutritiva; nequit tamen dici *nutriri*, sicut nec vegetat nisi in sensu activo.

Si jam quæras, utrum sensatio etiam in brutis recipiatur in conjuncto, sicut in homine, an vero in sola anima vel in sola materia; *Respondendum* videtur recipi in conjuncto, nam eædem militant pro illis rationes, ac pro homine.

ARTICULUS II.

Utrum cognitio sit objecti similitudo intentionalis.

40. Ex demonstratis in præcedenti articulo cognitio recte, in fallor, describi potest actus immanens accidentalis, objectum aliquid animo formaliter manifestans, vel objecti aliquid conscium formaliter reddens animum. Dicitur *actus*, nempe secundus, ut distinguatur a potentiis ac virtutibus operativis: *immanens*, quia cognitio non terminatur ad objectum agendo aliquid circa illud, sed tantum manifestando illud animo, ac proinde quiddam facit, in ipso subjecto cognoscente manet. Unde passim S. Thomas in exemplum actionum immanentium ponit cognitionem, sive intellectualem sive sensitivam (1). Dicitur *accidental*, quia agimus de cognitione creata, quæ distinguitur a substantia cognoscente, ut jam probavimus, et est accidens illius: dicitur *objectum aliquid animo manifestans*, ut distinguatur a reliquis omnibus actionibus, sive transeuntibus sive immanentibus, quæ vel nihil manifestant animo, vel certe non manifestant in genere causæ formalis, videlicet ex eo solum quod subjecto inhæreant. Ex quo illico inferitur cognitionem esse actum quemdam essentialiter *objectivum* et *relativum*, unde etiam a Physiologis inter functiones vel actus *relativis* recensetur, quia est entitas quædam, objectum aliquid representans.

Descriptio cognitionis:

recensetur inter functiones relativis,

(1) Vide S. Thom. 1. p. quæst. 18, art. 3 ad 1.um; quæst. 54, art. 2; quæst. 85, art. 2; 1.^a *Contr. Geni.*, cap. 45; 2.º *Contr. Geni.*, cap. 4; *Quæst. disput.* quæst. 10, de *potent.* art. 3, ad 1.um; de *verit.* quæst. 8, art. 6; *Metaphys.* lib. 9, lect. 8, paragr. 8, etc., etc.

Itaque quemadmodum imago sculpta Cæsaris præter suam physicam entitatem auri vel marmoris habet hoc, ut referat, ad Cæsarem, quem representat; ita etiam cognitio, quæ *subjectivæ* et in se est accidens quoddam suo subjecto inhærens, *tendit*, ac terminatur ab objectum, quod vitaliter manifestat, non quidem aliquid circa ipsum efficiendo, sed illud describendo, et quasi in vivida effigie exhibendo (1). Et cognitio, quæ hoc sensu non sit *objectivæ* et relativa, repugnat in terminis, est enim in ejus essentia, ut representet aliquid. Quæ causa est, nisi vehementer fallor, cur cognitio, præcipue intellectiva, a Scholasticis vocitetur *intentio*, et quidquid ad eam spectat, *intentionale* prædicetur, quia videlicet per cognitionem mens *intendit* objecto, ut illud in se velut in imagine referat. Et ita in Logica distinximus cum veteribus Scholasticis primas et secundas intentiones. Quamquam *intentio* non solum dicitur de cognitione, sed etiam de appetitione ac volitione, quæ appetit finem (2). Verum hoc interest inter utramque *intentionem*, quod intentio intellectus et cognitionis respiciat verum, et contineat expressionem vitalem manifestationemque objecti, intentio vero voluntatis respiciat bonum, ejusque possessionem quærat.

§ 1.—STABILITUR VERA DOCTRINA.

41. PROPOSITIO I.^a Cognitio est vitalis quædam objecti similitudo et imago, cujus ratione ipsum quoque cognoscens assimilatur objecto cognito, et fit quodammodo idem cum ipso (3).

Hæc est communis Scholasticorum doctrina contra Reidianos aliosque multos recentiores, qui negant cognitionem, saltem intellectualem, esse similitudinem aliquam mediam inter intellectum et rem ipsam cognitam.

(1) Vide S. Thom. 1.^a *Contr. Gent.* cap. 53 initio.

(2) Vide S. Thom. 1.^a 2. quæst. 12, art. 1; 2.^a dist. 38, art. 3; de *verit.*, quæst. 21, art. 3, ad 5.um quæst. 22, art. 13, etc.

(3) Cognitionem hic sumimus complexive pro iis omnibus, quæ cognitio complectitur; postea vero definemus, quænam hæc sint, et in quo formaliter cognitio consistat, et quidnam eorum præcisè gerat objecti similitudinem.

Probatur prima pars: *Cognitio est vitalis quædam objecti similitudo*. 1.º auctoritate ac sensu communi Philosophorum Theologorumque. In primis S. Augustinus: *Tardioribus ingeniis difficillime persuaderi potest, formari in sensu nostro imaginem rei visibilis, cum eam videmus, et eandem formam esse visionem* (1). Quibus similia saepe alias repetit (2). Et S. Anselmus sic scribit: *Nulla ratione negari potest, cum mens rationalis se ipsam cogitando intelligit, imaginem ipsius nasci in sua cogitatione, immo ipsam cogitationem sui esse imaginem ad sui similitudinem, tamquam ab ejus impressione formatam, etc.* (3).

S. Thomas passim eandem tradit doctrinam, ut ex locis mox citandis perspicuum est. Ut autem ab aliis laudandis auctoribus supersedeamus, sufficit unum instar omnium laudare Franciscum Suarez, qui testatur de communi scholarum hac in re consensu: «In primis supponimus, inquit, de ratione intellectionis, immo et cognitionis, esse, ut per quamdam assimilationem intra mentem intelligentis fiat. Hoc fundamentum videtur esse veluti dogma et principium in Philosophia et Theologia communi sensu receptum, et ab experientia acceptum» (4).

Quod principium ita communi persuasione firmatum adhibuerunt Theologi plures, duce Aquinate, ad altissima mysteria illustranda, rationem, cur Verbum divinum, secus atque spiritus Sanctus, sit et vocetur Filius, hanc reddentes quia videlicet Verbum «procedit per intellectum, et intellectus processio est quædam assimilatio seu representatio» (5). Unde Verbum divinum etiam peculiari aliqua ratione dicitur a S. Paulo *imago et figura substantiæ Patris* (6).

Quoniam vero non desunt apud recentiores, qui contra communem hanc veterum sententiam obloqui non vereantur, paulo fusius est res pertractanda. Itaque

(1) S. August. *de Trinit.* lib. 11, cap. 2.

(2) Vide lib. 10. *Confession.* cap. 10 et 15; de *Genes. ad litter.* lib. 12, cap. 12 et 16; *epist.* 162 (alias 101) etc.

(3) S. Anselm., *Monolog.*, cap. 32. Cfr. ib. cap. 31.

(4) Suarez, *de Angelis*, lib. 2, cap. 3, num. 7. Cfr. de *anim.* lib. 3, cap. 1.

(5) Suarez, *de Angelis*, loc. cit.

(6) *Coloss.* c. 1, v. 15; *Hebr.* c. 1, v. 3.

Cognitio est
vitalis quædam
objecti
similitudo.

et inter
actus
intentionales.

Quid intentio.

Prob. 2.º Inductione. «In sensibus enim externis, ut recte scribit Eximius (1), præcipue in visu, qui maxime est sensus disciplinæ, *experimur* visionem fieri per quamdam intentionalem assimilationem videntis ad objectum visum: idem fieri videmus in interiori sensu seu phantasia: et consequenter etiam in intellectu humano corpori conjuncto; non enim cognoscit nisi convertendo se ad phantasmata, et ad instar eorum aliquam in se similitudinem formans».

Confirmatur ex præcipua cognitionis dote, quæ est veritas. Veritas namque cognitionis ab omnibus explicatur per adæquationem et conformitatem ejusdem cum objecto, neque intelligi aliter potest, quid sit cognitionem esse veram. Atqui conformitas et adæquatio similitudinem aliquam involvit.

Prob. 3.º Inter ideas exemplares et archetypas in mente artificis relucentes et opus arte factum nemo certe negaverit similitudinem intercedere, quandoquidem opus illud, totum quantum est, exemplar suum imitatur, ejusdem in se imaginem referens (2). Atqui cognitio ejusmodi *practica*, quam idea exemplaris continet, minime differt in objecto suo representando a cognitione speculativa, qua quis entitatem cujuslibet rei mente relegit, et contemplatur (3). Sic cognitio, qua rationem totam domus fabricandæ in mente sua expressit architectus, non magis domum illam exprimit, quam cognitio alterius, qui domum eandem jam fabricatam intuetur, ita ut hæc ipsa speculativa cognitio posset deinceps in practicam converti, si homo habens illam in mente sua vellet aliam domum illi simillimam ædificare, illiusque artificium dirigere. Itaque discrimen cognitionis speculativæ ac practicæ, non in eo est, quod altera præ se ferat similitudinem objecti, altera vero non; sed in diversa habitudine, qua respiciunt objectum, quod utraque similiter representat. Quia nimirum speculativa respicit objectum tamquam sui *mensuram*, cui proinde ipsa ut vera sit, conformare se debet;

(1) Suarez., *de angelis*, loc. cit.

(2) Vide S. Thom. 1° p., q. 15, art. 1; quæst. 46, art. 3; *de verit.* quæst. 3, art. 1 etc. Cfr. S. August., *de Genesi ad lit.* lib. 12, c. 16 in fin.

(3) Cfr. S. Thom. 1.º dist. 36, quæst. 2, art. 1.

dum e converso practica respicit objectum tamquam effectum suum et *mensuratum* (1). Et sic sæpe contingit in pictoribus, qui tabulam ab alio depictam imitandam sibi proponunt et exscribendam. Cognitio illa exemplaris, quatenus refertur ad illud, speculativa est, utpote contemplatio et expressio illius; quatenus vero novi operis effectorem dirigit, ac regulat, practicæ rationem habet.

Prob. 4.º Non minus cognitio representat, et exprimit objectum, quam imago Cæsaris Casarem ipsum exhibet. Est ergo cognitio procul dubio vera objecti similitudo et imago.

Prob. ant. Quid enim, quæso, est imago nisi aliquid, quod nobis manifestat, et notificat aliud, formam illius, lineamenta cæterasque perfectiones coram exhibendo? Atqui cognitio, intra nos latens, nobis rem cognitam manifestat, declaratque, et quidem melius multo, quam quævis alia extrinseca et objectiva imago. Nulla quippe imago potest mihi tam notam reddere Romam, quam mea cognitio, qua ipse immediate videam Romam. Omnis imago patris aut amici non est nisi umbratilis quædam effigies, si comparetur notitiæ ac manifestationi, quam ex aspectu et consuetudine cum illis ipsi nos immediate haurimus per propriam cognitionem.

Immo, quod maxime notandum est, imago extrinseca nequit aliter manifestare nobis et exprimere objectum, nisi quatenus prius a nobis ipsa cognoscatur: unde in tantum habet pro nobis rationem imaginis, in quantum ipsa quodammodo similitudinem sui menti representet, et quodammodo insculpat (2).

Hoc tamen interesset inter cognitionem et alias imagines externas ac similitudines in manifestatione objectorum, quod illæ prius in se videri debent, et cognosci, ut in cognitionem nos ducant aliarum rerum; atque ideo vocantur signa *instrumentalia* vel *objectiva* et *medium in quo* aliud cognoscitur. E converso cognitio, ut nunc supponimus non debet ipsa in

(1) Vide S. Thom. 4.º *Contr. Genet.* cap. 11, vers. med. Cfr. *de verit.* quæst. 1, art. 2, et sæpe alias.

(2) Cfr. S. Thom. *de verit.* quæst. 4, art. 3 in corp.

se prius cognosci, nec porro cognoscitur in cognitionibus directis, ut nobis objectum, cuius est similitudo, manifestet, sed immediate objecti ipsius notitiam ingerit, ut satis videtur experientia constare. Et ideo vocatur *signum formale ac medium quo* res cognoscitur; est enim forma seu actus, qui dum menti inhæret, consciam eo ipso reddit illam objecti, cuius est representatio. Quamquam deinde per actum alium cognitionis reflexum possumus in præcedentem cognitionem regredi, ut eandem intueamur, simul et objectum etiam in ea velut in speculo relucens. Hic vero diversus modus rem manifestandi, cognitionis proprius atque ab imaginibus externis distinctus, vetare nequit, quominus cognitio veram habeat rationem similitudinis.

Prob. 5.º Certum videtur, nos in cognitionibus reflexis et per memoriam reproductis imagines ac similitudines rerum mente gerere. Sic effigiem quamdam animo impressam retinemus parentum, amicorum, benefactorum rerumque, quas olim vidimus, aut cogitavimus, eamque sæpe sive in somnis sive in vigilia contemplamur, nec corporum solummodo lineamenta, sed morum etiam spirituales formas, relegimus cum ingenti affectuum varietate (1). Immo sæpe cum nobis objicitur tabula vel effigies eorum, quos non ovimus, quique vel absunt modo, vel jam obierunt, eam vel laudamus ut typo suo conformem, vel difformem reprobamus, non ob aliam profecto causam, nisi quia insidet animo per cognitionem olim habitam expressa similitudo, cum qua externam illam effigiem comparamus. Quodque multo magis est mirandum, non raro cum amicum diu absentem, iterum videmus, non sine stupore clamamus: *Quantum mutatus ab illo, non minus animo, quam corpore!* Cur ita? Quia ni mirum post diuturni temporis lapsum amicus ille in alium prorsus mutatus est, ac sibi ipsi juniori dissimilis factus, atque adeo imagini, quam ex eodem verissime haustam, adhuc fideliter in mente retinebamus.

Atqui actus isti memoriæ atque imaginationis habent pro objecto cognitiones et phantasmata olim producta.

(1) Cfr. S. August. *de Trinit.* lib. 11, cap. 4; *Confession.* lib. 10, cap. 10, 15; *de Genes. ad litter.*, lib. 12, cap. 11, 12.

Ergo hæc profecto similitudinem quamdam gerunt cum objectis: idemque dicendum est de quavis alia cognitione.

Quæ cum ita sint, quemadmodum quicumque effigiem intuetur, potest exinde rem ipsam in effigie representatam cognoscere; ita etiam quicumque actus cognitionis, prout in se sunt, videret, cognosceret pariter ex illis objecta ipsa, eoque clarius et perfectius, quo perfectiores forent ipsæ cognitiones, magisque objectis conformes.

Ceterum cognitio, si sermo sit de creata, non est objecti similitudo quascumque, sed imago, quia causatur quodammodo ab ipsis objectis ope specierum intentionalium. Imago enim addit supra similitudinem rationem originis ab eo, quod representat (1).

Probatur secunda pars: *ratione cognitionis ipsum cognoscens assimilatur objecto cognito, et fit idem quodammodo cum ipso.* Ratio est, quia cognitio est forma seu actus quidam, imaginem ac similitudinem referens objectorum, ad quæ terminatur, ut ostensum modo est, aliunde autem cognitio est in anima tanquam in proprio subjecto. Ergo fieri nequit, ut anima cognoscens non assimiletur iis omnibus rebus, quarum formis ac similitudinibus per cognitionem actuat. Quamobrem quemadmodum cereæ frustum pro varietate formarum, quæ in ipsa imprimuntur, convertitur modo in equum, modo in hominem, modo in arborem, etc., nimirum per similitudinem; ita etiam anima cognoscens ea omnia fit quodammodo, quorum imaginibus ac representatione per cognitionem ornatur (2).

Atque hoc modo sicut cognitio ipsa importat relationem, eamque transcendentalem, ad objectum, ita etiam subjecto cognoscenti tribuit relationem, non tamen transcendentalem, ut videtur, sed tantummodo prædicamentalem, quia ejusmodi relatio essentialis non est subjecto, sed advenit ex actu cognitionis, qui accidens est illius.

Estque hæc doctrina, quæ subjecto cognoscenti similitudinem attribuit rerum cognitarum, communissima in scholis, et

ratione cuius
ipsum
cognoscens
assimilatur ob-
jecto cognito
et fit idem
quodammodo
cum ipso.

(1) Vide S. Thom. 1 p. quæst. 35, art. 1, et alibi sæpe.

(2) Vide Aristot. *de anim.* lib. 3, cap. 8, text. 37, 38; S. Thom. *ibid.* lect. 23, paragr. a et b.

valde conformis modo loquendi sanctorum. *Habet animus*, inquit S. Augustinus (1), *nonnullam speciei notæ similitudinem, sive cum ea placet, sive cum ejus privatio displicet. Quocirca in quantum Deum novimus, similes sumus; sed non ad æqualitatem similes, quia non tantum eum novimus, quantum ipse est.* Similia scribit S. Anselmus (2). Nihil vero tam frequens in operibus Angelici Doctoris. Quamquam enim sæpe assimilationem hanc cognoscentis ad cognitum referat non tam ad ipsum actum cognitionis formalem, quam ad susceptionem speciei intentionalis impressæ potentiis cognoscitivis ante ipsam cognitionem (3); tamen alias passim eandem assimilationem tribuit subjecto cognoscenti ratione ipsius formalis cognitionis (4). Immo doctrina est Aquinatis, ideo in potentia necessariam esse speciem impressam, quæ sit similitudo quædam objecti, ut potentia per eam actuatæ et fecundata valeat vitaliter exprimere in se formalem similitudinem ac repræsentationem rerum, quas cognoscit (5).

Et confirmari potest hic auctorum consensus exemplo ipsorum philosophorum, qui circa cognitionem et naturam animæ aberrarunt a veritate, valent quippe non raro delirantium absurditates ad confirmationem veræ sententiæ. Fundamentum enim plurimorum errorum aliud non fuit nisi præposterus sensus similitudinis, quam actus cognitionis requirit, et inducit inter cognoscens et cognitum (6).

Corollarium. Disces hinc vim illius peripatetici effati: *Intelligibile vel intellectum in actu est intellectus in actu:*

- (1) S. Augustinus, *de Trinit.*, lib. 9, cap. 11. Cfr. lib. 15, cap. 16.
- (2) *Monolog.* cap. 33 (al. 31).
- (3) Vide v. g. 1.º dist. 35, quæst. 1, art. 1, ad 4.um; *de verit.* quæst. 2, art. 1, ad 6.um; art. 3, ad 1.um; quæst. 8, art. 1, in corp., et ad 7.um; art. 6, etc. Adde omnia loca, in quibus speciem impressam vocat S. Thomas simpliciter *similitudinem*.
- (4) Vide quæst. 14, art. 1; *Quæst. dispt.*, quæst. *de anim.* art. 13; *de verit.* quæst. 1, art. 1; quæst. 2, art. 2; art. 3, ad 9.um; art. 5, ad 5.um et 7.um; art. 13, ad 1.um; quæst. 10 art. 4, in corp., et ad 4.um; 3.º *de anima*, lect. 13; 2.º lib. *Contr. Gent.*, cap. 60. *Adhuc, scientia est assimilatio, etc.*
- (5) 1.º *Contr. Gent. c. 53; Ullterius autem*; 1. 2. quæst. 51, art. 1, ad 2.um; *de potent.* quæst. 9, art. 5.
- (6) Vide S. Thom., *de anim.* lib. 1, lect. 12; lib. 2, lect. 10; 1.º p. quæst. 84, art. 2; *de verit.* quæst. 2, art. 2.

Intelligibile vel intellectum in actu est

et: *Sensibile in actu est sensus in actu.* Quia nempe intellectus in actu intellectionis, induens similitudinem rei actus intellectus, fit unum cum ipsa; et similiter sensus intentionaliter fit unum cum re, quæ actu sentitur (1). Id quod quandoque etiam videtur dici de intellectu et sensu ratione speciei impressæ, licet non tam proprie ac perfecte: nam etiam species impressa dicitur similitudo (sive formalis sive tantum virtualis, de quo postea suo loco) sui objecti, cui proinde similem facit quodammodo potentiam (2).

42. PROPOSITIO 2.^a Prædicta similitudo, qua tum actus cognitionis tum per ipsum potentia cognoscens objecto cognito assimilatur, est convenientia vel conformitas aliqua vitalis et expressa; non quidem naturalis, id est, secundum esse ipsum reale ac naturale, sed intentionalis seu secundum repræsentationem (3).

Prima pars: *Prædicta similitudo cognoscentis ad cognitum est vitalis et expressa.* Triplex enim hac in re excogitari potest similitudo, *extrinsecus impressa* cognoscenti; *objectiva* seu existens in objecto externo respectu alterius, v. g. in pictura, vel effigie; et *expressa*, vel ab ipso cognoscente, in se ipso vitaliter expressa. Et contendimus similitudinem cognoscentis ad cognitum esse hujus tertii generis: idque colligitur ex dictis. Totus enim actus cognitionis intrinsece atque immanenter procedit ab ipso cognoscente. Unde differt, ab omnibus aliis similitudinibus *extrinsecus impressis* et ex actione alterius agentis receptis in subjecto, qualis est. v. g. similitudo speciei, quam vocant *impressam*. Et differt etiam ab imaginibus et similitudinibus *objectivis*, quæ sunt extra ipsum subjectum cognoscens, quæque prius in se visa ducunt illud in alterius rei cognitionem. Talis est v. g. similitudo statuae vel tabulæ pictæ. At vero cognitio est imago et similitudo, quam in se ipso cognoscens *exprimit* velut

Intellectus in actu et similiter sensibile in actu est sensus in actu.

Similitudo cognoscentis ad cognitum, quam tribuit cognitio, est conformitas quædam vitalis et expressa, non vero objectiva nec extrinsecus impressa.

(1) Vide Aristotelem, *de anim.* lib. 3, cap. 8, text. 37, 38; S. Thom. ibid. lect. 11, paragr. a et b; et 1.º p. quæst. 14, art. 2; *Compend. Theol.* cap. 83 fin.

(2) Vide S. Thom. 1.º p. quæst. 55, art. 1, ad 2.um

(3) Cfr. P. Ludovicum Molina, in 1.º p. quæst. 12, art. 2.

peritissimus pictor, et eo ipso quod eandem in se habet, red-
ditur conscius objectorum (1).

hoc naturalis vel
secundum
esse reale,

Secunda pars: *similitudo ista cognitionis et cognoscentis non est secundum esse reale et entitativum. Declaratur et probatur.* Similitudo namque, utpote convenientiam vel conformitatem quamdam importans, multiplex esse potest pro varietate ac multiplicitate convenientiæ atque identitatis. Potest enim similitudo versari vel secundum essentiam vel secundum accidentia. Et similitudo secundum essentiam maxima est ea, quæ consistit in convenientia ejusdem naturæ numericæ, qualis dumtaxat reperitur inter ineffabiles Personas augustissimæ Trinitatis; minor est ea, quæ habet convenientiam in eadem specificæ vel genericiæ natura, qualis est similitudo duorum hominum, et hominis et belluæ. Succedunt huic similitudines secundum accidentia, et nominatim secundum quantitatem et qualitatem, e quibus prima peculiari nomine vocatur æqualitas, altera genericum nomen retinet similitudinis. Omnes istæ similitudines vocantur *reales*, tum quia consistunt in aliqua convenientia vel conformitate secundum ipsam realitatem sive esse naturale, substantiale vel accidentale, rerum earum, quæ similes dicuntur; tum quia rebus omnibus secundum suam physicam entitatem convenire possunt, prima excepta, quæ solius Dei est propria, ut diximus.

Similitudo ergo propria cognitionis et cognoscentis non est ulla ex istis. Nimis enim patet, quod cognoscens per actum cognitionis non obtineat esse aliquid secundum entitatem physicam simile objectis cognitis. Quis enimvero crediderit hominem, dum cognoscit asinum vel lapidem, naturam assumere asini et lapidis? aut eum, qui albedinem vel odorem percipit, album reddi aut odorum? Ergo similitudo illa peculiari cognitionis differt ab omnibus istis similitudinibus ac *realibus* (2).

(1) Ad rem S. August.: *Quamvis... prius videamus aliquod corpus, quod antea non videramus, atque inde incipiat imago ejus esse in spiritu nostro, quo illud, cum absens fuerit recordemur, tamen eandem ejus imaginem non corpus in spiritu, sed ipse spiritus in seipso facit celeritate mirabili...* (Lib. 17 de Genes. ad litt. cap. 16).

(2) Vide Aristot. de anim. lib. 3, cap. 8, text. 37; S. Thom. ibid. lect. 13.

Tertia pars: *prædicta similitudo est intentionalis, seu quoad representationem.* Dicitur autem *intentionalis*, non quia solum fingatur a mente nostra, et non vere adsit a parte rei in subjecto cognoscente, sed quia est *sui generis* et peculiaris potentialium et actuum cognoscitivorum, ideoque diversa ab aliis, quæ diximus per oppositionem ad hanc vocari *reales*, quia reperiri possunt tum in cognoscentibus tum in quibusvis aliis rebus.

sed intentionalis
et secundum
representa-
tionem;

Quid autem hæc similitudo intentionalis sit, equidem declarare aliter nequeo nisi: *α) negative*, nempe negando eam esse ullam convenientiam earum, quæ *reales* dicuntur, seu secundum esse aliquid naturale aut entitativum; *β) positive*, asserendo eam consistere in *vitali quadam representatione* objecti cogniti. Sicut enim hominis lineamenta, colores et quantitas, quæ physice in aliquo individuo reperiuntur, transferri videmus quodammodo ad tabulam vel statuum, in eaque existere per similitudinem quamdam in imagine; ita etiam per notitiam exprimit in seipsa mens representationem, quæ licet non sit in sua entitate color, nec figura, nec accidens aliud aut substantia rei cognitæ, non minus tamen, sed multo melius illam imitatur, et facit cognoscere, quam aliæ representationes in materialibus contentæ (1). Quamobrem similitudo hæc entitative considerata non habet perfectam convenientiam cum objecto, sed tantum analogicam; representative autem considerata potest perfectissime convenire cum eo. Unde si quis cognitionem cujuslibet objecti, v. g. hominis, intueri in seipsa posset, non minus perfecte notitiam humanæ naturæ compararet, quam ipsum hominem videndo et contemplando.

quæ declaratur.

§ II.— SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

43. *Objc. 1.º* Non intelligitur, qualis intercedere possit similitudo inter subjectum cognoscens et objecta cognita,

(1) Cfr. S. Thom. (de verit. quest. 8, art. 6; quest. 2, art. 3, ad 9.um; art. 5, ad 5.um, et 7.um; art. 13, ad 1.um quest. 10, art. 4, ad 4.um), Suarez, (de anim. lib. 3, cap. 2, num. 25; de Angelis, lib. 2, cap. 3, num. 24), Valentia (In 1.^{am} p., disp. 1, quest. 14 punct. 1).

quæ tantam præ se ferunt varietatem. Ergo admitti non debet Scholasticorum hac in parte doctrina.

Resp. dist. ant. Non intelligitur, qualis similitudo *realis* et *naturalis* secundum *esse* naturale possit intercedere inter cognitum et cognoscens, *conc.*; similitudo *intentionalis*, seu secundum representationem, *neg.* Et *neg.* conseq. Quamquam enim hæc similitudo *intentionalis* sit sui generis tamque diversa a similitudinibus *naturalibus*, ratio non est, ut respuatur, aut negetur contra evidentiæ argumenta nuper exposita.

Objic. 2.º Nullæ sunt imagines odorum, saporum, sonorum et qualitatum tactilium. Atqui tamen et harum realitatum datur cognitio per sensus. Ergo non omnis cognitio imaginem aut similitudinem importat.

Resp. dist. ant. Major.: nullæ sunt imagines aut similitudines rerum illarum, per modum colorum aut figurarum, *conc.*; alio modo, *neg.* Et *concessa* Min.: *neg.* conseq. Singulæ enim sensibiles qualitates, sicut habent modum essendi diversum, ita etiam diversa similitudine representantur. Undenam enim probas imagines ac similitudines nullas esse nisi secundum convenientiam in figura et coloribus? Secus nullæ forent similitudines spirituum, nec anima humana creata fuisset *ad imaginem et similitudinem Dei*, nec Deus foret exemplar rerum omnium tum existentium tum possibilium. Quæ certe omnia nimis absona sunt, immo et impietatis plena. Cæterum, si conscientia testimonium audire velimus, reperimus profecto non solas figuras aut colores nos *imaginari* et *recordari*, sed voces etiam ac sonos, et odores, sapes, frigus, calorem, duritiem, etc. Neque vero dubitandum est, quin notitiam pleniorē veriorēque rei concipiat, qui illam secundum omnes qualitates sensibiles apprehendit, quam qui ejus colorem perspexerit dumtaxat ac figuram.

Objic. 3.º Qualitates sensibiles consistunt in puro motu. Atqui nulla viget similitudo motuum inter cognitiones illarum qualitatum—**Resp. neg.** Majorem, quam nondum potuerunt atomistæ demonstrare (1).

(1) Vide *Cosmolog.* num. 334, pag. 1119 seqq.

Objic. 4.º Si cognitio est similitudo et imago objectorum, aut per actum cognitionis solam hanc imaginem impressam menti percipimus, aut non eam solum, sed ope ipsius objecta ipsa præterea extra nos posita contemplamur. Atqui primum horum adducit ad idealismum, alterum vero reluctatur conscientia testimonio, quo docemur, nos objecta immediate in seipsis percipere, minime vero prius imagines ejusmodi intentionales, atque iis mediis deinde objecta etiam in iisdem ælucencia velut in speculo intueri. Ergo fictitiæ censendæ sunt illæ similitudines intentionales, quas obtrudere sine fundamento conantur Scholastici.

Resp. nego. Majorem, quia datur tertium. Nam cognitio est expressa et formalis similitudo, quæ, quin prius ipsa in se cognosci debeat, saltem per actum directum, reddit subjectum suum formaliter cognoscens: est enim, ut postea videbimus *medium quo* dumtaxat, non vero *medium in quo* res, velut in speculo prius aut simul viso, videantur, quamvis multi scriptores, iique graves, aliter sentiant.

Objic. 5.º Passim auditur apud omnes contra cartesianorum placita, nos in cognitionibus directis *immediate* attingere ipsa objecta. Id autem sustineri nequit in exposita Scholasticorum sententia. Nequit enim *immediate* dici attingere *objectum* ille, qui nonnisi media similitudine illud apprehendit. Ergo...

Resp. dist. Major. Objecta attingimus *immediate*, id est, sine medio objectivo et *in quo*, seu sine medio, quod prius in seipso noto ducat nos in alterius cognitionem, *conc.*: sine *medio quo* et subjectivo, seu sine medio, quod se teneat per modum actus potentiam informantis, et formaliter reddentis cognoscentem in actu, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. Nam intelligere per essentiam et sine actu superaddito attributum est solius Dei: reliquæ substantiæ cognoscitivæ actu et formaliter cognoscentes non constituuntur, nisi per actionem ab ipsarum activitate profectam. Itaque sicut causa efficiens, quæ per seipsam aliquid facit, licet non agat nisi media actione sua, nihilominus verissime dicitur effectum *immediate* producere, quia nimirum non utitur alio agente; ita etiam potentia cognoscitiva, licet non cognoscat per essentiam suam, sed medio actu cognitionis, immediate

dicitur cognoscere objectum, quotiescumque illud in seipso cognoscit, non autem in alio prius cognito. Cognitio ergo mediata vel immediata dicitur, ac dici debet ex communi sensu ratione mediæ *objectivi*. Quodque creatæ substantiæ non nisi medio actu cognitionis cognoscant, non obstat cognitioni immediatæ, quando actus ille non se habet ut *quod*, sed ut *quo*, id est, non est terminus in se cognitus, sed via ad aliud cognoscendum.

Objic. 6.º Plerique hominum cum aliquid cognoscunt, ignorant, aut certe non advertunt ad similitudinem, quam in se habeant objectorum, quæ percipiunt. Atqui impossibile est ignorare, aut non advertere ad similitudinem et imaginem, cujus ope in aliorum notitiam venimus. Ergo...

Resp. *trans.* Major.; *dist.* Minor.: cujus ope tamquam mediæ, *in quo* in aliorum notitiam venimus, *conc.*; cujus ope tamquam mediæ *quo, nego.*—Et *neg.* conseq.

ARTICULUS III

Corollaria quædam et axiomata ex præjecta doctrina colliguntur.

Cognitum est in cognoscente,

non quidem secundum esse reale, sed secundum esse intentionale

44. Corollarium 1.um *Cognitum est in cognoscente non quidem secundum esse reale, sed secundum esse intentionale.*

Hæc est communis vox ac veluti axioma Scholasticorum cum Aristotele (1) et S. Thoma, sic scribente: *Manifestum est... ex his, quæ declarata sunt, quod Deus seipsum intelligit.*

Omne autem intellectum, in quantum intellectum, oportet esse in intelligente; significat enim ipsum intelligere apprehensionem ejus, quod intelligitur per intellectum. Unde etiam intellectus noster seipsum intelligens est in seipso, non solum ut idem sibi per essentiam, sed etiam

(1) Aristot., *de anim.* lib. 2, cap. 12, text. 121, 124; lib. 3, cap. 4, text. 16; cap. 5, text. 20.

ut apprehensum intelligendo (1). Vide etiam Eximium Doctorem (2).

Immo idem esse communis omnium sensus videtur, qui ex modo loquendi perspicitur. Quid enim, quæso, sibi volunt illa vocabula, *apprehendere, capere, percipere, mente comprehendere, tenere, retinere, incidere vel venire in mentem, elabi memoria, vivere in memoria hominum, defixum vel impressum menti esse*, aliaque id genus, quibus plenæ sunt linguæ nationum omnium? (3). Communem istam persuasionem pulcherrime sic expressit Severinus Boëtius, Deum alloquens:

Tu cuncta superno

Ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipse

Mundum mente gerens simili sub imagine formans (4).

Et probatur axioma ratione quoad primam partem.

α) Nam cognitio est in cognoscente; objectum autem est etiam aliquo modo in cognitione, utpote verus terminus

(1) S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 4, cap. 11. Cfr. ib. lib. 9, cap. 44. *Item...*; cap. 48, *Ex hoc...*; 1 p., quest. 14, art. 1; *de verit.*, quest. 2, art. 2, et art. 5, ad 7.um; quest. 23, art. 1; *Quodlib.* 7, art. 2; *de anim.* lib. 2, lect. 12 fin.; opusc. *de natura Verbi*, opusc. *de sensu respectu singularium* etc.; opusc. 1.º *de universalibus*, et alibi. Quamquam unionem et conjunctionem cogniti cum cognoscente S. Thomas non raro refert ad receptionem speciei impressæ. Ita v. g. 1 p., quest. 14, art. 2, et art. 5, ad 2.um; quest. 85, art. 2, ad 1.um; quest. 55, art. 1, ad 2.um; quest. 87, art. 1, ad 3.um; lib. 1 *Contr. Gent.*, cap. 51, *Adhuc*, et cap. 53; *de verit.*, quest. 8, art. 1, corp., et ad 7.um; et art. 6; 1.º disp. 35, quest. 1, art. 1, ad 3.um

(2) Suarez, *Metaphys.* disp. 54, sect. 1, num. 5.

(3) Nec solum voces modique loquendi, sed facta etiam ostendunt hominum hæc in re opinionem. Nam omnes naturaliter amant cognosci ab aliis, omnes querunt gloriam, quæ aliud non est nisi clara notitia cum laude, omnes appetunt immortalitatem non solum secundum esse physicum et naturale, sed etiam secundum esse intentionale, vel secundum aliorum cognitionem, dum vivere cupiunt in omnium memoria. Tantus denique est hic amor gloriæ ac notitiæ apud alios, ut plerumque malint homines videri boni et magni, quam esse. Quæ omnia probare videntur, quod persuasum omnes homines habeant, cognitionem cujuslibet rei importare velut reproductionem quamdam et geminatam ejusdem existentiam.

(4) Boëtius, *de consolat. Philos.*, lib. 3, metr. 9.º

ejus, quem attingit potentia ope speciei, quin ex seipsa egrediatur. Ergo necesse est rem cognitam aliquo saltem modo, in cognoscente versari. §) Præterea ostensum manet, cognitionem fieri per assimilationem cognoscentis ad cognitum, quare animam fieri per cogitationem quodammodo omnia. Id vero locum habere nequit, nisi omnia illa, quibus assimilatur intentionaliter, quodammodo intra ipsam constituantur. γ) Deinde idem colligitur ex distinctione duplicis ordinis, realis nimirum et idealis, quem admittere oportet, nisi dissipere velimus. Atqui ordo idealis vel intentionalis consistit in eo *esse*, quod res cognita habent in cognitione mentis. Ergo fatendum est res cognitæ aliquo modo esse in cognoscente. δ) Tandem si cognitio est vitalis et expressa objecti similitudo intentionalis, rem aliquam cognoscere perinde est, atque illam in mentem reproducere: quemadmodum pictor aut statuarius, cum effigiem alicujus efficit, illum veluti reproducit, non quidem in suo *esse* physico et formali, quod unicum est in singulis entibus, sed in *esse* imaginis ac representationis. Necesse est ergo, rem quamlibet, dum intelligitur, esse intra mentem intelligentis, saltem aliquo modo, qui jam declarandus venit.

Atque hinc forte factum est, ut non solum apud sapientes, sed apud indoctos, sæpissime actus ipsi cognoscitivi objective spectati, seu conceptus mentis, pro rebus indiscriminatum usurpentur. Sic dicimus *ideam* hominis *esse* animal rationale; *conceptum* justitiæ in eo stare, ut jus suum cuique tribuatur; qui circulum cum elipsi confundit, eum figurarum istarum ignorare *rationem definitionemque*, etc.

Probatum axioma quoad alteram partem. Quamvis enim multi sint modi, secundum quos aliquid in alio esse possit (1) tamen præcipui assignari possunt, quod attinet ad præsentem materiam. Primo enim potest esse aliquid in alio secundum suam realitatem et præsentiam physicam, secundum suum *esse* naturale atque entitativum: quo pacto est forma in materia vel subjecto, pars in toto, res in loco. Secundo

(1) Vide Aristot., *Physicor.* lib. 4, cap. 3, text. 23. Cfr. ib. S. Thom. lect. 4. Et vide etiam Conimbricensis, *Dialect.*, in cap. de *decem prædicamentis*, quest. 1, art. 3.

Triplici modo
res potest
esse in alio,
secundum suum
esse
naturale,
virtualiter

potest esse aliquid in alio *virtualiter*, quatenus est in eo virtus et potentia, qua producatur: sic est effectus in causa efficiente. Tertio denique aliquid est in alio *intentionaliter* et *objective* seu secundum representationem, sicut res in sua imagine, vel secundum præsentiam intentionalem vel secundum *esse* objectivum; omnibus enim hisce modis enuntiare res solet. Hunc itaque modum asserit axioma. Re quidem vera sano homini venire in mentem non potest, domum v. g. materialem vel arborem, cum cognoscitur, secundum suum *esse* naturale intra mentem cognoscentis versari. Sed cognitio est vitalis similitudo et expressio objecti, per quam illud veluti reproducitur, et geminatur, quemadmodum res quævis duplicatur in imagine sua. Atqui reproductio ejusmodi non aliud *esse* conferre objecto potest præter *esse* representationis vel intentionale. Ergo cognitum est in cognoscente non secundum *esse* naturale, sed secundum intentionale. *Quod dicimus, eos in corde habere, de quibus cogitamus*, inquit Augustinus, *secundum quamdam imaginem dicimus, quam de illis habemus impressam. Nam si omnino intus ipsi essent, scirent, utique, quid in corde nostro esset, atque ita, ut eis loqueremur, opus non esset* (1).

Atque eadem est Angelici doctrina, scribentis, *quod quamvis in mente non sint nisi immateriales formæ, possunt tamen esse similitudines rerum materialium. Non enim oportet, quod ejusmodi esse habeat similitudo, cujusmodi est id, cujus est similitudo; sed solum quod in ratione conveniat. Sicut forma hominis non habet tale esse in statua aurea, quale esse habet forma hominis in carnibus et ossibus* (2). Maneat ergo, rem cognitam non habere in cognoscente *esse* reale, sed solum *intentionale*, vel *intelligibile*, vel *representativum*.

Ne autem cavilleris circa hoc *esse* intentionale, diligenter considera, sicut effectum esse et contineri virtualiter in causa efficiente, non significat effectum potiri aliqua existentia sibi intrinseca et propria, sed tantummodo adesse causam capacem

Esse intentionale, quod habet cognitum in cognoscente nihil reale est ipsi cognitio.

(1) S. Augustin. *In Psalm.* 139, num. 15. Vide etiam S. Anselmum, *Monolog.* cap. 36.

(2) S. Thom., *de verit.* quest. 10 (*de Mente*), art. 4, ad 4.um Vide etiam *de verit.* quest. 2, art. 5, ad 5.um et 7.um; art. 13, ad 1.um, etc.; 1.^a dist. 36, quest. 1, art. 3, ad 3.um

tribuendi reale esse alicui, quod actu nihil est in se; ita etiam rem cognitam esse intentionaliter seu objective in cognoscente, non significat rem illam novum aliquid esse reale atque intrinsecum sibi nascisci, sed hoc solum, illam esse objectum seu terminum cognitionis, illam representari per actum cognitionis, illam *cognosci*. Quid est enim objectum *cognosci* seu *representari* a potentia cognoscente? Nihil aliud quoad rem ipsam, nisi cognoscentem potentiam *cognoscere* seu *representare* objectum. Ergo *esse* intentionale, quod advenit, vel resultat alicui ex eo quod cognoscatur, est ipsissimum *esse*, quod potentia cognoscentis per cognitionem suam idealiter vel intentionaliter producit. Jam vero potentia cognoscentis aliud non producit nisi actum ipsum cognoscendi, quem non extra se mittit, aut termino cognito imprimit, sed in seipsa recipit tamquam terminum actionis vitalis et immanentis. Ergo *esse* hoc intentionale nihil habet physice realitatis, quod ad rem cognitam pertineat intrinsece, sed totum illud tantum est intrinsece in ipso cognoscente, tamquam actus et accidens ipsius, si sermo sit de cognitione creata (1), prout jam superius probatum reliquimus. *Esse in scientia nihil aliud est*, inquit Angelicus, *quam per scientiam cognosci, et ideo omnia quæ Deus scit, et bona et mala, in scientia ejus esse dicuntur* (2). Ita etiam res representata per statuum est in ipsa statua. Nam res nullum *esse* novum sortitur ex eo quod in statua representetur; representatio autem atque imago illa, quamvis respiciat rem tamquam terminum, non est subjective nisi in marmore vel auro vel argento; in hoc autem nihil aliud est physice nisi figura quædam, terminatio quædam quantitatis.

Dicendum ergo est *esse* illud *intentionale*, quod res cognita habet in cognoscente, respectu quidem cognoscentis importare actum ipsum cognitionis, qui accidens quoddam est de genere qualitatis in creatis, in Deo autem ipsa ejusdem

(1) Cfr. S. Thom. 1.º *Contr. Gent.* cap. 45, initio.

(2) 1.º dist. 36, quæst. 1, art. 3, corp. Vide P. Sylvest. Mauri. *Question. philos.* lib. 1, quæst. 46, *Probatur 2.º a priori, et Dico secundum*; Semery, *Trienn. philos.* tom. 1, disp. 1.^a *proemialis*, quæst. 2, art. 8.

ineffabilis essentia; respectu vero objecti esse meram denominationem extrinsecam (1), provenientem ex illo actu, qui est forma potentie inherens et manifestans vitaliter objectum, eamque cum ipso assimilans modo predicto.

45. Dices 1.º Doctrina istæ videtur verbo ponere, re autem vera destruere ordinem intentionalem seu idealem. Hic enim ordo ab omnibus admittitur tamquam reale quiddam. Atqui juxta nos ordo idealis nihil est reale, quandoquidem negavimus *esse intentionale* rerum cognitarum, ex quo idealis ordo coalescit, reale aliquid importare. — *Resp., neg.* assertum. Ad probationem *dist.* Major. Ordo idealis ab omnibus admittitur tamquam reale quiddam, quod intrinsecum sit rebus ipsis cognitis, *neg.*; quod intrinsecum sit cognoscenti, *conc.* Et *contradist.* Minor., *neg.* conseq.

Dices 2.º *Esse* illud intentionale denominat rem ipsam cognitam, ea enim dicitur *esse* in cognoscente. Atqui *esse* debet esse intrinsecum ipsi rei, cui *esse* illud attribuitur. Ergo... *Resp., neg.* Minor., vel *dist.* Si illud *esse* attribuitur rei per denominationem intrinsecam, *conc.*; secus, *neg.* Dic mihi, quæso: si quis, te stante, se constituat ad sinistrum latus tuum; quid novæ formalitatis intrinsecæ assecutus fuisti? Et tamen denominaris nunc *dexter respectu alterius*. Itemque Deus a tota æternitate vidit te totumque mundum existentem pro hac differentia temporis, ideoque a tota æternitate habbas *esse* intentionale in intellectu divino, et similiter totus mundus. An dices propterea te aut mundum a tota æternitate habuisse aliquid *esse*, quantumvis *diminutum*, quod tibi esset intrinsecum et distinctum ab ipsa visione, atque adeo essentia Dei? Atqui hoc falsum esse alibi ostendimus (2). Nam *res antequam esse habeat, nihil est, nisi forte in intellectu creatis, ubi non est creatura, sed creatrix essentia* (3). Dicendum est ergo, illud *esse* intentionale nihil reale esse extra potentiam cognoscentem: *intelligere enim est actus intelligentis in ipsa*

(1) Cfr. S. Thom. lib. 1.º *Contr. Gent.* c. 45 initio. Idque S. Doctor fusa declarat et egregie lib. 5 *Metaphysicor.*, lect. 17, paragr. e; et 1.º dist. 40, quæst. 1, art. 1, ad 1.um

(2) Vide *Ontolog.*, num. 235, pag. 648 seqq.

(3) S. Thom., *de pot.* quæst. 3, art. 5, ad 2.um Cfr. Suar. *Metaph.* disp. 36, sect. 2, num. 3.

existens, non in aliquid extrinsecum transiens, sicut calefactio transit in calefactum. Non enim aliquid palitur intelligibile ex hoc quod intelligitur, sed intelligens perficitur (1). Cæterum dari denominationes ejusmodi rebus ipsis, quæ illas suscipiunt, penitus extrinsecas, dubitari nequit.

Dices 3.º Gravissimi Doctores passim solliciti sunt in agnoscendo, et distinguendo in cognitionibus nostris duplex esse, alterum subjectivum, quod est *esse* accidentis, nam actus illi sunt in creatis qualitas inhærens proprio subjecto, ut superius vidimus, alterum vero relativum et objectivum, quod consistit in *esse representationis*, quia nimirum actus ille est imago et representatio objecti cogniti. Atqui *esse* intentionale præcise est hoc ipsum *esse* representativum. Ergo nequit dici *esse* intentionale aliud non esse præter *esse* ipsius actus cognitionis, quidquid sit, utrum illud intrinsece ac realiter insit ipsi objecto cognito, necne.

Rep. dist. Majoris secundam partem. Solliciti sunt in distinguendo *realiter* duplex illud *esse, neg.*; ratione, *conc.* Et concessa Minore, *distinguo* pariter conseq. Et nos admittimus duplicem illam considerationem actus, quatenus est accidentalis quædam entitas immanenter producta, et quatenus est imago et similitudo intentionalis objecti. Unde fateamur actum illum habere duplex illud *esse*, primum respectu sui, quod ideo vocatur subjectivum, alterum respectu objecti, quod denominat objectum ipsum intentionaliter præsens potentia, et per quod subjectum ipsum cognoscens assimilatur objecto, et quodammodo fit ipsum objectum. Id unum negamus, istud esse objectivum seu representationis esse quippiam reale superadditum alteri *esse* subjectivo.

Instabis 1.º Hoc *esse* est relativum, *esse* autem illud physicum actus est fundamentum realiter superadditum. Ergo relationis est aliquid fundamento realiter superadditum. Ergo. Resp. *neg.* Minor. Nam ut alibi probavimus cum S. Thoma, relatio non distinguitur realiter ab adæquata ratione fundandi: id quod potissimum videtur omnino verum de relationibus transcendentalibus, qualis est relatio, quam importat cognitio, utpote quæ ad ipsam subjecti relativi essentiam pertinet.

(1) S. Thom. lib. 1, *Contr. Cent.* cap. 45, initio.

Instabis 2.º Cognitio quatenus qualitas est, accidens est subjecto suo inhærens, ac proinde facit cum ipso unum per accidens; ut autem imago est objecti, præscindit ab eo quod sit substantia vel accidens, sed cognitio substantiæ est substantia, et cognitio accidentis accidens secundum illam rationem imaginis vel similitudinis. Hinc per cognitionem, prout imago est, cognoscens transformatur in ipsum cognitum, et fit unum perfecte cum eo, ideoque scripsit Commentator (1) ex intellectu et intelligibili fieri magis unum, quam ex materia et forma. Quia nimirum ita uniantur, ut altera minime transformetur in alteram, vel fiat idem cum illa, sed ex utraque fiat, et resultet aliud tertium; at vero non sic ex intellectu et intelligibili, sed intellectus per illam similitudinem et imaginem fit ipsum intelligibile. Atqui affectus formales adeo distincti nequeunt procedere ab unica forma. Ergo dicendum est duplex illud *esse*, qualitatis et imaginis ac representationis non sola ratione distingui.

Resp. *neg.* Minorem. Nam sicut albedo v. g., parietis hujus absque ullo sibi realiter superaddito denominat illum similem alteri parieti, albedinem habenti, et sicut certa quantitatis terminatio sine ulla alia reali entitate, quam advenire fingatur, denominat marmor simile Cæsari; ita etiam hæc qualitas animæ inhærens, quæ dicitur actus agnoscendi se sola reddit potentiam similem objecto et quodammodo unam et eandem cum illo, fere sicut frustum illud marmoris est quodammodo unum cum Cæsare, et dicitur Cæsar. Et quemadmodum imago Cæsaris dicitur Cæsar, non tamen est proprie unum cum Cæsare, nisi secundum quid, nimirum per representationem, et ideo nomen Cæsaris non convenit illi univoce, sed solum analogice; idem dicendum omnino est in hac parte de cognitione et cognoscente respectu objecti. Itaque non est nimis exaggeranda identitas cognoscentis cum cognito.

46. Corollarium 2.um Ex hactenus disputatis intelligens etiam, cur Angelicus Doctor non uno in loco scripserit, agens de universalibus, ea esse tantummodo in intellectu,

Exponitur, cur
S. Thomas
docuerit
universalia

(1) Lib. 3 de *Anim.* coment. 5.

quatenus sunt
in intellectu
esse singularia
et accidentia,
universalia vero
considerata
objective
esse substantias
vel accidentia
pro ratione
naturae ipsius;
quae universalis
dicitur.

quatenus autem sunt in intellectu esse singularia, sed universalia dici respectu eorum, quae representant: itemque universalia si subjective sumantur secundum esse, quod habent in intellectu, esse accidentia, si vero relative et objective sumantur, esse substantias vel accidentia, prout natura intellecta universaliter, seu sine notis individuantibus, sit substantia vel accidens (1). Et ratio est, quia universalis non habent in intellectu aliud esse, quam esse ipsius actus intelligendi, quod est accidens intellectus (loquor semper de intelligentia creata) et entitativè singulare, licet capax representandi omnia inferiora, de quibus talis natura universalis praedicari possit, ideoque objective universalis. *Sicut etiam, si esset una statua corporea representans multos homines, constat quod illa imago vel species statuae haberet esse singulare et proprium, secundum quod esset in hac materia; sed haberet rationem communitatis, secundum quod esset commune representativum plurimum* (2).

Res materiales
habent in
intellectu esse
immateriale,
atque adeo
nobilius, quam
esse quod
habent
in seipsis.

47. Corollarium 3.um Ex dictis pariter intelligitur ratio et veritas illius doctrinae, qua saepe S. Thomas utitur, scribens, res materiales habere in intellectu esse immateriale. Unde in hanc rem concludit S. Augustinus: *Hic existit quiddam mirabile, ut cum prior sit corpore spiritus, et posterior corporalis imago, quam corpus; tamen quia illud, quod tempore posterius est, fit in eo quod natura prius est, praestantior sit imago corporis in spiritu, quam ipsum corpus in substantia sua* (3). Et e converso si res, quae cognoscuntur, perfectiores sint cognoscente, deterius quoque esse habent in illo, quam in seipsis. Id quod hisce verbis Angelicus expressit: *Cum...*

(1) Vide opusce 1.um de Universalibus, parage. *Hec autem similitudo*, non procul ab initio; et *Utrum autem sit substantia vel accidens*, ib. versus med.: opusce 2.um de Universalibus, non longe ab initio. *Quaeritur autem, utrum universale sit substantia*; et paulo inferius: *Sed debes scire...*; Item opusce de Ente et Essentia, cap. 4, paragr. h. et i, id est, post medium.

(2) S. Thom., opusce de Ente et essentia, cap. 4, paragr. h. Cfr. opusce 1.um de Universalibus, paragr. Nam si esset una forma corporalis...

(3) S. August. lib. 12 de Genesi ad litt., cap. 16. Cfr. de Trinit., lib. 9, cap. 11.

omne quod intelligitur, intelligatur per modum intelligentis, rerum, quae sunt supra animam, intellectus est in anima rationali inferior ipsis rebus intellectis: earum vero, quae sunt infra animam, inest animae intellectus superior ipsis rebus, cum in ea res ipsae nobilius esse habeant, quam in seipsis (1).

48. Corollarium 4.um Ob eandem rationem docent Theologi cum SS. Augustino (2) et Thoma res omnes creatas habere in Deo esse nobilius et perfectius, atque in eo sensu verius, quam in seipsis. Nam esse, quo in seipsis subsistunt, finitum est et creatum, multisque imperfectionibus immixtum, esse vero, quod in Deo habent, est ipsum intelligere divinum, quod est ipsissima essentia infinita Dei, quae est omnis perfectionis possibilis purissimus actus et indefectibilis plenitudo (3). Unde scripsit in suo Evangelio (4), S. Joannes: *Quod factum est, in ipso vita erat*, quemadmodum legendum esse putant S. Augustinus, et S. Cyrillus (5), aliis tamen dissentientibus.

Res creatae
perfectus esse
habent in Deo,
quam
in seipsis.

49. Corollarium 5.um Cognoscentia in hoc a non cognoscentibus discriminantur, ut praeter suas proprias formas possint etiam formas et perfectiones aliarum rerum vitaliter recipere, secundum esse utique intentionale.

Probatur. Cognoscentia a non cognoscentibus distinguuntur per facultatem cognoscedi. Atqui facultas cognoscendi est praecise potentia recipiendi formas perfectionesque rerum, quae cognoscuntur, secundum esse intentionale, si quidem cognitum per actum cognitionis est in cognoscente secundum representationem et imaginem.

Et declaratur amplius. Nam commune est etiam entibus materialibus accipere formas aliarum rerum, saltem aliquas, secundum esse naturale ac physicum. Sic v. g. ferrum concipit calorem ex actione ignis, et generatim corpora cum rumpuntur, aut alterantur, accipiunt formas, quas prius non

Cognoscentia in
eo a cognoscentibus
discriminantur,
quod praeter
suam propria
formas
accipere
possint.

(1) De verit., quaest. 15, (De ratione super. et inferiori), art. 2.

(2) Vide S. August., tract. 1.us in Joann. super illa verba; *Quod factum est, in ipso vita erat*.

(3) Vide S. Thom. 1 p., quaest. 18, art. 4; de Verit. quaest. 4 (de Verbo), art. 6, 8; lect. 2, in cap. 1.um Evang. S. Joannis.

(4) Cap. 1, v. 3.

(5) Apud Valentia, in 1 p., quaest. 18, punct. 2.

habebant. Commune est etiam iisdem entibus materialibus formas aliorum referre utcumque per alterius impressionem: quo modo tabula refert Cæsarem. At vero accipere formas aliarum rerum per vitalem atque immanentem *expressionem* subjecti recipientis, et quin subjectum idem propriam corruptionem aut alterationem patiat, et quin objectum ipsum illas amittat, id tandem proprium est cognoscentium; cognitio quippe est ejusmodi actus, quemadmodum demonstravimus. Apposite S. Thomas: *Cognoscentia a non cognoscentibus in hoc distinguuntur, quia non cognoscentia nihil habent nisi formam suam tantum, sed cognoscens natum est habere formam etiam alterius rei, nam species cogniti est in cognoscente*. Unde concludit S. Doctor ibidem, cognoscentia per hanc aliarum formarum recipiendarum capacitatem, majorem amplitudinem et extensionem habere, quin et quendam infinitatem attingere, quatenus nata sunt quodammodo fieri omnia: et e converso naturam non cognoscentium majorem habere limitationem et coarctationem (1), ut jam amplius mox declarabitur, cum sermo erit de immaterialitate principii cognoscentis.

50. Corollarium 6.um Cognitio semper est perfectio subjecti et potentiae cognoscentis.

Probatur facile ex hactenus disputatis. Nam cognitio in primis non est passio proprie dicta respectu potentiae, siquidem nihil in ea corrumpere, aut destruere debet, sed solum dici passio potest latius et improprie, quatenus passio meram receptionem actus importat (2); deinde cognitio, ut vidimus nuper, est vinculum conjungens rem cognitam cum cognoscente, seu est medium a natura entibus cognoscitivis inditum ad comparandas sibi perfectiones ac formas aliarum rerum, quibus per representationem assimilantur secundum esse intentionale. Atqui comparare sibi formas aliarum rerum sine ullo detrimento propriae perfectionis procul dubio perfectionem importat. Ergo...

(1) S. Thom. 1 p. quaest. 14, art. 1. Cfr. Tolet. in 1 p. quaest. 14, art. 1, quaest. 2; et Cajetan. ibid.

(2) Vide Arist. 2.^a lib. de anima, text. 57; S. Thom. ib. lect. 18, paragr. d; et 1 p. quaest. 14, art. 2, ad 2.um

Cognitio non est passio proprie dicta, sed solum in lato quodam sensu, et importat perfectionem subjecti.

Prob. Minor. Nam licet cognoscendo rem, non acquiramus perfectiones ejus secundum esse naturale, assequimur tamen quodammodo similitudinem. Hoc autem melius est, quam nullo modo illas possidere. Sicut melius est marmoribus, si dum propriam entitatem integram conservat, saltem similitudinem accipiat et imaginem Caesaris per manum artificis. Immo quotiescumque res cognita secundum suum esse physicum et formale minoris perfectionis est, melius est cognoscentis formam ac perfectionem solum possidere secundum esse intentionale, quam secundum esse naturale. Sic homini melius est, lapidem aut asinum cognoscere, quam esse. Si vero res cognita perfectior fuerit cognoscente, ut accidit v. g. cum homo cognoscit angelum, licet habere perfectiones illius secundum esse physicum et naturale, sit absolute melius ac nobilius, potest tamen non esse melius relative, nimirum pro homine, cum nequeat homo essentiam angeli habere, quin desinat esse homo. At vero perfectiones angeli assequi secundum esse intentionale, nimirum per cognitionem, etiam homini bonum est.

Tandem possidere formam et perfectionem aliquam tum secundum esse reale, tum secundum intentionale, melius est, ut patet, ac perfectius, quam solum possidere secundum esse reale. Et sic melius est homini habere animam rationalem, eamque cognoscere, quam solum habere, quin eandem cognoscat. Et ex hac inductione patet, quod habere in se aliquam formam vel perfectionem secundum esse naturale non semper sit bonum cognoscenti; secus autem, habere secundum esse representativum.

Atque haec causa est, cur glorioso Deo attribuenda necessario sit cognitio perfectissima et comprehensiva rerum omnium. Quia quamquam in sua essentia etiam secundum esse reale, non quidem formaliter, sed virtualiter et eminenter, indivisas atque unitas contineat omnes perfectiones rerum quarumcumque, sive existentium sive possibilium; adhuc tamen non foret infinite perfectus, nisi illas etiam intelligibili modo contineret, cognoscendo nimirum illas non solum secundum illud esse eminentiale, quo gaudent in divina essentia, sed etiam secundum esse proprium ac formale, in quo singulae pro suis quaeque speciebus subsistunt, aut certe

Deo asserendum necessario est cognitio perfectissima rerum omnium.

possunt subsistere. Et sic creaturæ intelligentes, quamvis intra limites determinatarum specierum cœrceantur, nec possint perfectionibus aliarum specierum secundum physicam realitatem ornari, nituntur nihilominus infinitam Dei perfectionem quadatenus æmulari, quatenus per cognitionem natae sunt fieri omnia, omniumque assequi formas ac perfectiones secundum esse intelligibile. Id quod egregie sane declaravit Aquinas in hæc verba: *Sciendum, quod res aliqua invenitur perfecta dupliciter, uno modo secundum perfectionem suam esse, quod ei competit secundum propriam speciem. Sed quia esse specificum unius rei est distinctum ab esse specifico alterius rei, ideo in qualibet re creata huiusmodi perfectioni habitæ in unaquaque re tantum deest de perfectione simpliciter, quantum perfectius in aliis speciebus invenitur. Ut si cujuslibet rei perfectio in se considerata sit imperfecta, velut pars perfectionis totius universi, quæ consurgit ex singularum rerum perfectionibus invicem congregatis. Unde ut huic imperfectioni aliquod remedium esset, invenitur alius modus perfectionis in rebus creatis secundum quod perfectio, quæ est propria unius rei, in altera re invenitur. Et hoc est perfectio cognoscentis, in quantum est cognoscens: quia secundum hoc a cognoscente aliquid cognoscitur, quod ipsum cognitum aliquo modo est apud cognoscentem. Et ideo in 3.º de Anima (text. comm. 15, 37) dicitur anima esse quodammodo omnia, quia nata est omnia cognoscere. Et secundum hunc modum possibile est, ut in una re totius universi perfectio existat. Unde hæc est ultima perfectio, ad quam anima potest pervenire secundum Philosophos, ut in ea describatur totius ordo universi et causarum ejus: in quo etiam finem ultimum posuerunt, qui secundum nos erit in visione Dei; quia secundum Gregorium, quid est, quod non videant, qui videntem omnia vident? (1).*

Ex præcæta
doctrina
refelluntur
errores præcipui
circa
cognitionem;

51. **Corollarium 7.um** Ex prædicta doctrina facile rejiciuntur errores præcipui, qui circa cognitionem traditi a quibusdam Philosophis sunt.

Nam errores illi vel consistunt in confusione realis esse cum intentionali, vel in prava interpretatione similitudinis, quæ debet inter cognoscens et cognitum intercedere.

(1) S. Thom. de verit. quæst. 2, art. 2. Cfr. 3.º 1 p. quæst. 14, art. 1; quæst. 80, art. 1, dist. 27, quæst. 1, art. 4.

*Esse reale et intentionale turpissime identificarunt idealista ac pantheista transcendentales, illi negando esse reale corporum extra mentem cognoscentis, ac proinde statuendo non esse nisi ordinem idealem respectu corporei mundi (1); hi vero eandem assertionem ad totam rerum universitatem extendendo (2). Quid enim aliud, quæso, voluit Fichte, cum decrevit *eo ego purum* esse unicam realitatem et principium omnis existentiae, quod cætera omnia ponit, seu producit, nimirum cum ea cognoscit, immo et seipsum ponit vel producit, cum in se suæ aciem mentis convertit? Quid Schelling, quando docuit, omnia quæcumque sunt, non esse nisi manifestationes ideales *Absoluti*, in quo unum cuncta sint et idem? Quid Hegel, cum *Ideam-Ens* unicam realitatem haberi voluit, cujus successiva evolutio, nimirum major explicatio per clariores ac determinatiores cognitiones, constituat universam creationem et complexum rerum existentiam? Aliis verbis secundo in pantheistas transcendentales non datur ordo realis rerum existentium distinctus ab ordine ideali cognitionis, qui sit imago dumtaxat et similitudo intentionalis prioris; sed cognoscere est creare, et esse rerum est solummodo *cognosci*; neque enim sunt res, nisi quatenus et quamdiu *cognoscuntur*.*

Jam quod præposteram interpretationem atinet similitudinis, quæ inter cognoscens et cognitum intercedit, notum omnibus est, et nominales et ultra-realistas ideo aberrasse a vero circa universalis; quia existimabant res eodem modo esse in intellectu, ac in seipsis. Atqui in seipsis cuncta singularia sunt atque individua, assumebant nominales. Ex quo concluderunt universalis non esse nisi *flatus* vocis, quæ in mente quidpiam reale exprimere præter individuorum collectionem. Ex opposito sic occurrebant ultra-realistæ: Existunt in mente conceptus universales, qui præcisus notis individuantibus unam communem naturam referunt de singulis individuis prædicabilem. Ergo admittenda quoque est a parte rei natura quædam physica realiter una, quæ individuis singulis inest atque ab iisdem communiter participatur.

(1) Vide *Cosmolog.*, num. 5, pag. 12 seqq.

(2) Vide *Cosmolog.*, num. 37, pag. 107 seqq.